

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

SANT BENET DE BAGES

DUGUES hores abans de la ciutat de Manresa, y en l'estreta vall que dintre'l Pla de Bages, en sa part de sol-ixent, forma'l Llobregat, s'aixeca soperba la sobria y severa silueta de l'històric monastir. Ermes serralades, de formació lacustre en sa major part y d'aspecte sobradament trist y solitari, tanquen l'esplèndida naturalesa al petit cercle de ses pobres fites; en la misteriosa solitud que dóna l'ensopida y acompassada remor de les tranquiles aigues del vehí, té sa única y eternal companyia: tot respira una misteriosa flaire de calma y misticisme; tot convida al repòs y a la concentració; cel y terra, l'obra de la naturalesa y la dels homes, hi contribueixen per igual.

Tal es lo que podem dir-ne composició de lloc del que fou cèlebre monastir de Sant Benet de Bages, venerable tresor, que si captiva per ses inapreciables belleses, potser interressi més com a testimoni vivent que s'ha anat formant y trasformant al calor d'aconteixements y necessitats diverses y baix l'influencia de les civilisacions que han anat succeint-se desde llunyanes èpoques.

Mirem, doncs, si podem llegir-hi'ls secrets que misteriosa y eloqüentment hi enclou la pedra, y no hi ha dubte que a la seva espontania presencia entre les seques montanyes que'l rodegen hi trobarem unida la més completa compenetració de nostre caràcter, veyent-lo reflexe perfet de nostra ànima nacional, ab tota la robustesa de concepcions y equilibri de sentiments que tant bé cristallisen en l'art romànic: es aquí aon per sobre'l gòtic y renaiement següents al sigle XIIIe s'hi marca ben bé l'esperit romànic, que tenim en tota l'intensitat del peculiar caràcter en lo més primitiu dels sigles X^e, XIe, XIIe y XIIIe.

Veure, doncs, com una civilisació de dèu sigles s'ha manifestat a tot Catalunya es lo que pot conseguir-se estudiant tant renome-

nades construccions. Veus-aquí la seva trascendental importancia, y justificada, per tant, la causa del meu atreviment, ja que no es pas pera les meves forces la tasca que, si exigeix un minuciós coneixement de nostra arquitectura, topa per altra part ab no poques dificultats d'investigació; y es que, ben lluny de presentar-se tant franc el problema que's redueix a senzills aditaments, són moltes

Clisó del Sr. Amat

VISTA EXTERIOR

les vegades que una construcció substitueix, se combina o transforma radicalment una altra anterior, tot lo que fa que no sempre puguin presentar-se conclusions categòriques, y menys que ningú qui té l'honor d'exposar-vos el seu parer sobre l'intrincada qüestió que va a ocupar-nos.

RESSENYA HISTORICA

Veyem, abans de tot, si per medi dels documents escrits podem adquirir algun dato que'ns-e serveixi de sòlida base al deficient y indefinit estudi arqueològic.

Diu el P. Villanueva que en 950 Salla permutà ab Gunderigo,

per les terres del monastir, les que tenia aprop de Sant Iscle, y que'l situà «in ipso angulo juxta flumen Rubricati prope Montepactano», essent Montepactano una montanya que encara avuy existeix ab el nom de Montpeità.

Y afegeix en Marca que «de bon principi, y ab gran pressa y magnificencia, aixecà les construccions, entre les quals despuntava l'iglesia»: «atque altaria digno opere mirifice erexit». Per la paraula «altaria» y per l'expressió «cumque trifaria templi erisset in sublime», que segueix poc més avall, hem de convenir que l'iglesia era quan menys de tres absis, si no de tres naus.

Continua l'acta de consagració dient que, morta poc després sa muller Ricardis, va posar tot lo que pogués tenir en or, plata, vestits y demés a disposició del temple, y que fou enterrada en una arca de pedra al peu de l'obra de l'iglesia, no acabada encara: tal vegada sigui un dels dos sarcòfacs que sense cap inscripció ni simbolisme se conserven junt a la torra y aprop de la porta de l'iglesia actual. L'altre potser sigui'l d'en Salla, mort poc després, no sense que abans reunís els seus fills y els encarregués la terminació del temple, essent enterrat no ja com Ricardis «juxta aedem ipsius templi incoati», sinó «juxta aedem atrii jam supraxati», junt a l'atri, ja emposticat, ja cobert de fusta, referint-se aquest atrii segurament al pati porticat que constitueix el claustre.

Acabarem de solidar-nos en aquesta traducció d'*atrii* per la manera de fer constar que'ls seus fills Isarn y Guifre continuaren les obres: «diligenti cura architecta ipsius templi ad fastigium usque perduxerunt cum trifaria ipsius atrii pertinentia», que traduït íntegrament sembla voler dir que ab molta diligencia y cura acabaren les obres del mateix temple fins al cim, y també *les tres ales pertinents a l'atri o claustre del mateix*».

Haviem ja vist que'l claustre estava acabat y cobert de fusta, y ara veiem que també estaven terminades les dependències anexas. Però més interessant encara seria la primera part d'aquest fragment si poguessim concretar categòricament la seva traducció en el sentit que fa persona tant autorisada com Mossèn Gudiol en ses *Nocions d'Arqueologia Sagrada*, precisament al citar l'iglesia que'ns ocupa junt a la de Sant Miquel de Cuixà com a excepcions per llur coberta de fusta en ple sigle X^e. A tal efecte tradueix les paraules *architecta* y *fastigium*, d'amplíssima significació, per sostres y frontó triangular, a que pot precisar-se per la mutua relació y a que dóna probable certesa'l fet de que tinguessin la mateixa coberta les demés construccions de la mateixa època.

De manera que en 972 tenien ja construïda l'iglesia, claustre y dependències, dedicant a la Santíssima Trinitat «altaria supradicta vel aulam», o siga tota l'iglesia, y a Sant Benet, Sant Pere y Sant Andreu Apòstol cada un dels altars en particular.

No pogué assistir a la consagració, per malalt, en Guifre, concorrent-hi l'Isarn y la seva germana Aigo, els bisbes de Vich, Urgell y Barcelona, l'abadessa Fulnera, filla d'Aigo, molts nobles vigatans y de la ciutat de Manresa, sacerdots y una gentada immensa. Durant la cerimònia «organumque procul difundebat sonus ab atrio», manera de fer constar l'existència y eficàcia de l'orga ja en aquella època.

Acabà l'acte ab aquella original serie de preguntes que feren els bisbes assistents sobre l'objecte de la construcció que acabaven de consagrar y les rendes de que disposaven, a tot lo qual se'ls respongué que l'objecte era monastir, y que pera sostenir-lo tenien en el comtat de Besalú un alou ab masies, prats, pastures y la parroquia de Sant Pere, ab totes ses pertenenències, tot lo qual havia deixat Ricardis; el senyoriu de Mayans y Castellfullit, y nombroses finques dintre'l Pla de Bages, d'en Salla; y les donacions que en terres, metàlic o objectes feren els assistents.

Tot això en 972; però ja estava servit per monjos en 960, com dóna a comprendre una donació de teixits, alous y terres feta per Ricardis «ad domum Sancti Benedicti sub jussione beatissimi Petri», y altra feta sis anys després pel fundador Salla a la mateixa casa, que també vol que permaneixi sempre «sub ditione Sancti Petri, qui est situs in urbe Roma, solidos XXX», qual tribut de trenta sous veyem confirmat en l'acta de consagració.

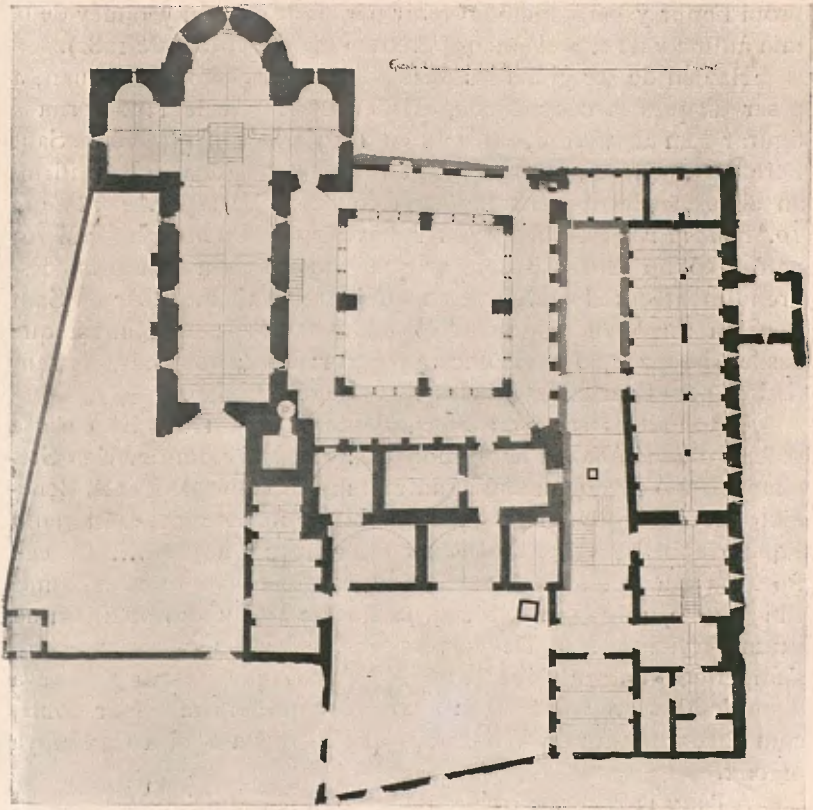
Consta en aquesta la voluntat del fundador de que'ls abats fossin de la seva familia, «gran distinció, — diu en Villanueva, — donada la disciplina monacal d'aquell temps».

En 964 s'anomena «clericus, levita et monachus» a n'Abbo, que en 970 ja figura com a primer abat. L'en treu Adalbert, pera pendre-li de nou Abbo y posar-s'hi després Seniofred. L'acta d'elecció del seu successor diu que Seniofred morí «in anno quod Ismaelitae perturbarunt castella vel loca huius regione», lo que dóna a comprendre que no fou el convent del tot insensible a les correrries d'Almançor, com després podem corroborar.

Els dos últims abats vengueren llibres, alhajes y altres béns, lo que mogué a diversos monjos a demanar al comte Ramon Borrell de Barcelona que hi posés remey, trencant la condició establerta en el nomenament d'abats. Féu en Borrell, en companyia d'Ar-

nulfo, bisbe de Vich, un viatge a Roma, y, autorisat pel Sant Pare, nomenà abat a Rami, que demanaren els monjos.

Venen Bonfilio, Miró y Pere. En temps d'aquest, 1067, sembla que, sense altres motius que la força d'uns y la debilitat d'altres, va

PLANTA

ser incorporada aquesta abadia a la de Sant Pons de Tomeras, nou hores al nord de Narbona, y desde allavors governada per prior.

El primer prior veyem que fou Sanxo, al qual se considera fill del comte de Barcelona Berenguer Borrell, que's féu monjo a Sant Ponç, y d'allí va venir a ser prior de Sant Benet desde 1075 a 1089, deixant després el monacat pera passar a esser comte de Manresa.

Es notable la donació que en aquesta època féu el Comte de Barcelona de part del terme de Sampedor «a l'Onnipotent Déu y al dit convent de Sant Benet y al seu Abat, y també als monjos que ara són y algun temps seran allí servint a Déu, de poder usar-ne y usufructuar, governar y posseir en comú y en alou y propi honor y perpetuament tenir per amor de Déu y remey de la mia ànima y de tots els meus parents» (23 d'Octubre de 1082).

Havien de ser grans les necessitats de la comunitat quan, a pesar d'aquestes concessions, Girberto, que desde 1105 torna a figurar com abat propi, assisteix en 1119 a la consagració de Sant Pere de les Preses, conseguint del bisbe de Girona que confirmi an el monastir de Sant Benet la concessió de la «3.ª part de la 10.ª de las Presas», que en 971 li havia fet el seu antecessor Miró; però això no sense fer constar que lo que'l mou an aquest desprendiment» es el mal estat en que's trobava'l monastir de Sant Benet a causa de la destrucció mahometana»; de manera que desde Almanzor no havia encara pogut refer-se; noticia interessantíssima pera fixar la data de les obres de restauració.

Entre altres sona en Pons, desde 1152 a 1186. Es curiosa l'oferta d'una dòna a l'habit monacal: «In Dei nomine. Ego Stephania dono corpus meum et animam meam Dño Deo, et S. Benedicto: et trado me ad monachilem habitum in potestate et in manu Poncio abbatis, et reliqui conventus libenti animo..... Et ego Poncius iam dictus abbas et alius conventus convenimus et damus tibi partem unius monachi, et ut teneam tibi unam ancillam ad tuum servitium.....» De manera que, si bé sols com a excepció, s'admetien dones a l'obediencia de l'abat, que posava a la seva disposició'l servey necessari: això prova que era monastir doble, com altres que diu en Villanueva que hi havia aquí a Catalunya mateix.

A l'any 1197 començava en Raimond l'acequia de Manresa, y, sense més fets importants, s'arriba al 1594, en que, per butlla de Climent VII, fou unit el convent a la casa de Montserrat.

Per aquest temps sofrí l'iglesia un foc molt gros, quals efectes se cuidaria d'amagar l'abat Frigola, no sense fer-li perdre sa típica fesomia.

Mereix, per últim, consignar-se que's guardaven a Sant Benet, desde temps immemorial, les reliquies de Sant Valentí, que sempre han estat objecte de gran veneració en tota la comarca.

ESTUDI ARQUEOLÒGIC

Vistes aquestes lleugeres notícies històriques, anem a veure si trobem comprovant en la part arqueològica, pera nosaltres de més importància; però abans no podem menys de traslluir l'impressió

Clixé de Joseph Ribó

ABSIS Y CAMPANAR

que causa aquella successió de sigles, sintetisada per medi de la pedra en gran varietat de formes y incomparable riquesa de matisos.

Ja siga nostra miranda a l'exterior o a l'interior, a la fatxada o a l'absis, al claustre o al pati d'entrada; ja'l contemplem ab tota l'ufanosa y esplèndida vegetació ab que l'enjoyen les estacions florides o ja ab l'espessa malla que li teixeixen les seques rames de l'hivern; de totes parts y sempre se'ns presenta tant seriós com les

generacions que'l produïren, tant ferm com l'esperit de l'època y tant mogut com variades les necessitats y vicissituds. Per sobre les habitacions despunta'l claustre, sobre aquest domina l'iglesia, y tot s'ajup davant de l'imponent torra-campanar, que, orgullosa, sembla simbolisar l'esperit guerrer y cavalleresc agermanat ab l'eminentment religiós d'aquella època. El romànic, ple de força y energia, dóna cos y ànima al nucli, y a la seva ombra's desprèn y desenrotlla vigorosa la delicadesa gòtica y se fa atractiva la pobresa de nostre renaixement. Y les pedres, ab ses entonacions diverses, completen els efectes de l'armònic quadro.

Hem vist ja que la no interrompuda gradació de formes y procediments constructius tingué'l seu principi en el claustre y dependències anexas, a més de l'iglesia. Eren aquestes les que actualment se conserven? Y, si no ho eren, què'n resta, y com y aont estaven disposades?

Abans de tot, seguim y resseguim totes les parts que encara's conserven, investiguem els més amagats secrets de sa estructura, y, per medi de la forma, tamany y labra dels carreus, magnitud de juntes, aparell adoptat, elements interposats, posició, número y forma de les obertures, espessor de les parets y consegüent sistema de cobertes, y per medi, també, de la magnitud propia y relacions ab altres dependències, veyem si podem arribar a la forma y funcionament de cada una d'elles.

Després d'aquest examen podrem establir en línies generals el següent ordre cronològic.

Dintre'l claustre mateix, en la paret de fondo de les ales de sol-ixent y mitg-dia, distingirem, no ja sols una juxtaposició, sinó fins una antítesis entre la línia d'arcsolis y la paret a la qual estan adossats; y les mateixes particularitats que aquesta presenta'l pati enrunat de la part mitg-dia.

La sobria simplicitat que tenen els finestrals de la paret més exterior interessa en gran manera: de relativa importancia, tenen ample marc y gran altura pera escassa llum; dos rengles de rústiques dovelles donen ampulós remat semicircular, y dos senzills xanfrans, un cap a l'interior y altre cap a l'exterior, constitueixen tota la decoració.

Els paraments, fets a petits carreus, separats per grans juntes y treballats d'una manera bastant rudimentaria encara que pretenciosa, tenen tot el caràcter de l'aparell visigot, que en sa peculiar estructura hem pogut veure en les torres de Carcassona; no han pas de diferenciar-se tampoc en el petit tamany y forma allargada

Clixé de Joseph Armengou

PATI

de les dovelles de l'arc semicircular ab que remata la porta de l'ala sol-ixent del claustre; fins les filades de maó que interposaven pera donar regularitat d'assiento, encara que no horisontals, no hem pas de trobar-les a faltar convertides en pedra al vol d'aquella arcada: tot se presenta ab el mateix caràcter que més o menys podem notar encara en part de la vehina iglesia del Marquet (Pont de Vilumara) y sobre tot a Sant Miquel de Tarrassa, Tabèrnoles, Vilalleons y Sant Ponç de Corbera, que figuren entre nostres més primitives construccions romàniques.

D'importancia extraordinaria es el finestral de l'ala sol-ixent, format per dugues arcades semicirculars que van a sostenir-se sobre una columna. Les arcades, tractades com a tals y, per tant, fetes, com la de la porta, per medi de primes y rústiques dovelles; la columna, excessivament curta y d'exagerat diàmetre, donant idea d'una robustesa y sobrietat extraordinaries; y basa y capitell junts alcen tant com la columna, afegint al vigor que donen les proporcions el d'un esboscassat groller per més que estudiat; esboscassat que fa sortir la basa clàssica ab el tor superior engrandit y dividit en dos per un anell d'estries, y el capitell que pot considerar-se l'envolvent del típic corinti en la barroera forma que encara recorda les visigòtiques.

Crida especialment l'atenció la particular solució que dóna aquest finestral dintre l'arcada que després posaren al seu davant: ens recorda perfectament els majestuosos finestrals de grans dependències com la sala capitular de Poblet y Santes Creus. No hi ha dubte que representa un pas en l'evolució continua que sofriren aquests finestrals fins arribar a tant perfeccionades formes, qui sab si'l primer donada l'original espontانيتat ab que es aquí sortida.

L'essor de 0'74 m. que tenen les parets per una nau de 4'5 m. d'amplada es exageradament escas pera coberta de volta, y, per tant, sols a propòsit pera la de fusta. Aquesta solució precisament indica l'encara ben desllindable frontó triangular ab que rematava el pati citat, que, ben lluny de presentar senyal alguna de volta, designa un sistema de coberta de fusta a dugues vessants, no a una, com seria més que suficient, provant ab això l'importancia del servei que s'hi compliria.

Aquest sistema de coberta que hem trobat pera les dependències completa y consolida lo que'ns diu l'acta de consagració a l'atribuir-les també d'una manera categòrica al claustre, y d'una manera més o menys dubtosa a l'iglesia. Per altra part, seria perfectament lògic que aixís passés, adoptant pera totes les dependen-

cies, desde les més nobles a les més humils, un mateix sistema d'estructura, si hem de jutjar per lo que tingué lloc en les successives adicions y transformacions.

Passem, per últim, a un element tant important com són els capitells, entre'is quals hem de comprendre no sols els del finestral dit, sinó tots els de l'ala sol-ixent.

Sempre m'havia fet misteri l'ala aquesta per les solucions que

Clixé del Sr. Amat

CAPITELLS

en podem dir d'assaig adoptades pera cada un de sos elements, y molt més en lo que's refereix als capitells que a les solucions d'àngul, pertanyents, al fi y al cap, forçosament a les produccions de segona època, quan ve una troballa procedent d'una casa de Navarres, íntimament relacionada ab els frares d'últim temps, a fixar d'una manera que no dubtem en adoptar com indiscutible l'època dels mateixos: se tractava de dos capitells, un ab els dos rengles de fulles d'acant y caulicols d'àngul y mitg abac, que caracterisen la disposició coríntia, però ab els elements en sa forma envolvent, esboscassats a la manera visigòtica; y, l'altra, ab un motiu que lo

mateix pot referir-se a simples estries que a tosques fulles, en la forma quasi plana de les cares, a més d'un cap de persona a cada àngul de l'abac. El primer es una reproducció quasi íntegra en la forma y detalls, y absoluta en les mides, d'un que hi ha al claustre en el segon parell a partir de l'ala nord, y el segon en recorda un altre del parell següent, sols que en lloc de caps té una massa constituïda per una espiral; el primer té abac quadrat, a propòsit pera anar lliure, y el segon el té rectangular y de manera que tota una cara es tangent al collarí, semblantment als actuals capitells d'àngul. La pedra de que estan fets uns y altres, aixís com ses bases y columnes, fins fa precisa la falta de selecció entre la primera que tindrien a mà: tota's presenta diferent, no direm ja sols de la dels capitells de les ales restants, sinó també dels mateixos carreus entre'ls quals se troben.

No crec, doncs, que la procedencia d'aquells dos pugui ser altra que la del monastir, y dintre del mateix del claustre; y com que actualment no n'hi falta cap y entre l'època de factura dels capitells y la de les arcades hi ha forçosament un salt, no podem menys de suposar-los fets pera'l claustre a que's refereix l'acta de consagració, y corresponents, per tant, al sigle X, segurament abans que'ls rudimentaris de la vehina sèu manresana.

Ja en aquesta primera època no hi veyem dominar un tipo fixe, sinó solucions les més variades y fins oposades que foren després la base del definitiu: si'l capitell del finestral, l'últimament trobat a Navarcles y el seu igual del claustre, no són més que una servil copia de l'envolvent corintia sense descendir a cap mena de detall, altres n'hi han que no la seguiran tant puntualment en la disposició dels elements, però en que'l cisell hi ha volgut detallar y no hi ha deixat més que barroeres mostres de brodat al contorn y de nervis en el centre de les fulles, o bé, al contrari, en que'ls dos rengles apenes si s'han convertit en un, que, començant pel collarí, rematen a l'àngul de l'abac, donant una massa en espiral; la poderosa font d'inspiració que'l romànic té en el bisantí hem de veure-la ab la reproducció íntegra de llur capitell, constituït per una senzilla piràmide quadrangular, ab un baix relleu a cada cara; tirant bon xic cap a la forma bisantina'l capitell de senzills entrellaços, y el de forma piramidal també, que té en cada àngul un nervi d'una gran fulla de palmera, o bé'l de complicada disposició de fulles entrellaçades; y poden, finalment, considerar-se un terme mitg entre les solucions indicades y altres orientals, els que tenen dugues figures ab un mateix cap a l'àngul, o bé una figura completa a cada

àngul, y, per tant, el que té quatre aucells ab el cos a l'àngul y les ales de cada un tocant-se ab les dels costats a l'ex vertical de cada cara. Als ànguls y centres de l'abac corinti, aont el detall té major massa, va exagerant-se y mitg substituïnt-se aquesta, encara que tímidament y sense constància, per medi de daus interposats, que del corinti van extenent-se a totes les formes. L'afany d'exhibir la rica varietat de formes que coneixien no s'atura a allunyar un de l'altre dos capitells que haguessin fet iguals, ni tampoc a no aparellar solucions idèntiques; no paren fins al contrast; contrast que arriba al límit en el segon parell a partir de l'ala nord, en que'l joc, moviment y lleugeresa de la forma clàssica romana fa costat a la monotonia y encarquerament que, no obstant y tot el sorprenent encís que li dóna'l detall, té la solució típica del bisanti.

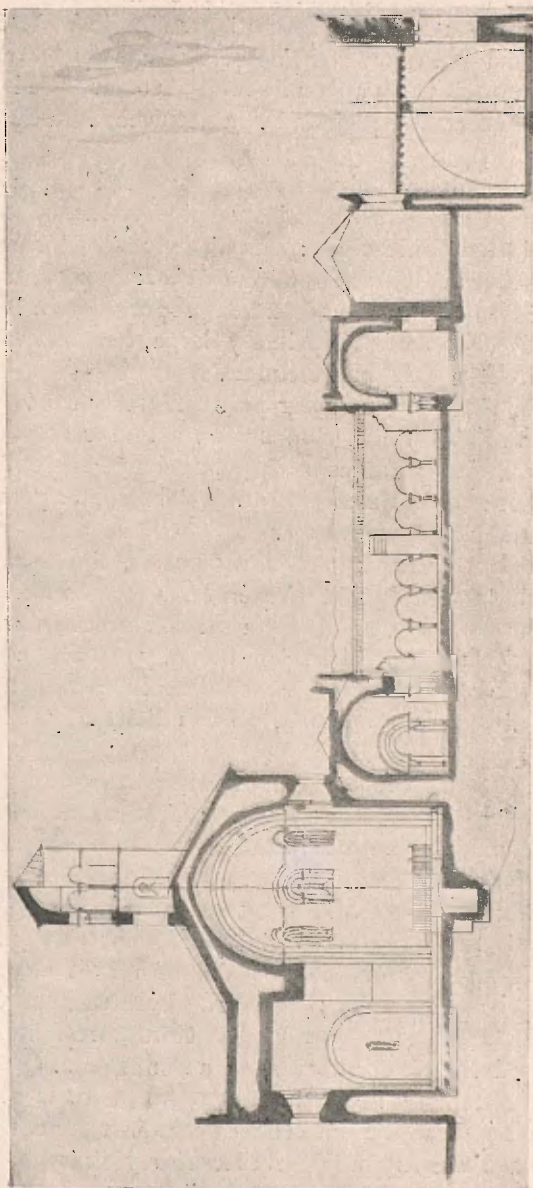
Fins aquí lo que podem dir-ne estructura de primera formació o d'entrada cap al ver romànic, produïda a la segona meitat del segle X, en admirable consonància ab l'extrem fraccionament del poder, pobresa de medis materials, deficiència de vies de comunicació y falta d'una sòlida basa per la continuada relació ab diferents països orientals.

Passem, doncs, a la segona, aixecada ja, com les successives, ab la calma d'una comunitat que, bon xic faltada de recursos materials, hauria tingut medi momentani de reparar la parcial destrucció de que la fes víctima Almançor, y que, per tant, tindria encara edificacions més o menys ruïnoses aon complir interinament les seves necessitats; construccions que resultarien pobres y deficientes pel desenrotllament que anava prenent l'Orde y la preponderància que adquiriria sobre'l país.

Ja en l'estudi anterior hem pogut veure aon començava pel contrast que hem fet notar entre les arcades dels sarcòfacs y la paret adjunta. Hem de veure ara que's continua per tot el claustre y dependències annexes de la part de ponent y mitg-dia, a més de l'iglesia actual y torra-campanar.

En els punts en que pel servey ha de presentar-se més noble la construcció, pot veure-s un aparell bastant regular, fet a grans carreus, quals cares exteriors, finament treballades, deixen perfecte rastre del tallant, y en que les juntes, relativament primes, acusen un marcat cuidado en les cares de contacte. Les dovelles no són, com les anteriors, petites, primes y allargades, sinó que s'acosten a la forma quadrada, de tamany bastant regular.

El major tamany adoptat pera'ls carreus y dovelles, s'exagera

SECCIÓ TRANSVERSAL

encara algunes vegades pera rematar portes o finestres de poca llum per medi d'una sola peça que treballi per simple pressió vertical, agafant la forma de llinda, que s'apoya sobre dugues carteles en la porta primera que's troba a l'ala de mitg-dia a partir de la sol-ixent, o conservant la forma arquejada en la petita finestra de cada absis del creuer.

An aquesta última solució ha parat també'l gran fraccionament que tenien les dugues arcades del finestral estudiat; però no s'aturen aquí les modificacions: s'ha d'afegir la major importància que adquireix per l'adició lateral d'una altra arcada y l'atrevida lleugeresa que li dóna un cambi radical de proporcions en la columna, fent-la considerablement més prima y llarga, com pot veure's a sobre les construccions del pati estudiat.

La major riquesa y caràcter permanent de la nova obra fan que la columna no's limiti, com abans, a l'imprescindible suport de galeries y finestrals dobles o triples, sinó que serveixi també de poderós element decoratiu en els ànguls del claustre y en les portallades, finestrals y nau de l'iglesia.

L'arc, reduït anteriorment a les portes, finestres y segurament a la galeria del claustre, s'extén ara a tots els elements, fent-li cobrir el claustre per medi de la forma semicircular, la nau y creuer de l'iglesia per medi de l'apuntada, y totes les altres dependències per medi de formes que varien de la lleugerament apuntada o peraltada fins a la rebaixada, segons l'altura y llum de que disposen.

El nou sistema de cobertes augmenta la magnitud y canvia la forma dels elements que la sostenen: l'uniforme empenta que dóna la del claustre se contrarresta pels reforços d'àngul y contraforts del mitg de cada cara, en quant a la part lliure, y per l'augment de gruix que dóna a la paret del fons la juxtaposició de la línia d'arcsolis en la contrària. En aquesta mateixa y les crugies adjuntes el gran espessor de murs s'haurà reduït encara pel contrarrest recíproc de les voltes; y s'haurà disminuït també a l'iglesia per medi dels arcs doblers a més dels contraforts exteriors en la banda nord y defectuós contrarrest en la de mitg-dia. Que'l contrarrest mutual va tenir-se molt en compte ho prova la direcció que tenen les voltes de la segona crugia de la part ponent, a propòsit pera no portar l'empenta a la paret exterior y aixís poder-la alleugerir; y, més que tot, lo que passa a l'iglesia: els murs, que, ab tot y estar combinats ab els contraforts exteriors, tenen 1'75 m. en la fatxada lliure de la banda nord, sols arriben a 1'50 m., y sense

contraforts en la de mitg-dia, en que, per lo tant, fia al restant el contrarrest del claustre; per més que, si tenim en compte la defectuosa disposició que representa'l venir l'empenta de l'iglesia molt més amunt que la del claustre, hem de reconèixer un paper molt trist a tota l'ajuda que li pot proporcionar el tal contrarrest.

Acabarem estudiant les innovacions que s'han introduït en els capitells de l'anterior període. Podem dir que s'han empleat perfeccionades y combinades totes les formes del mateix, donant gran importancia als daus y detalls inferiors, que, nascuts de l'abac corinti, trobaren ja més o menys iniciats en les produccions anteriors, y tancant sempre'ls motius, que en disposició y forma poden esser variadíssims, dintre d'una piràmide quasi geomètrica; es dir, amagant la forma típica del corinti en l'envolvent bisantina per medi de motius absolutament lliures.

Deixant de banda les solucions que quasi reproduïxen les del primer període, citarem el capitell historiat de l'ala nord, en el qual les figures estan ingenuament una al costat de l'altra, sense cap altra subjecció que les ja citades; el capitell d'entrellaços, ab fulles entremitg, hi es també reproduït en la mateixa solució de primera època, però encara més, fent que les fulles tinguen un relleu bastant pronunciat; particularitat que podria ser de records morescs y que sembla bon xic típica d'aquest monastir; sobre la solució d'una figura a cada àngul, que hi havia abans, domina la d'una figura a cada cara, essent enginyosíssim el capitell dels Evangelis, en que les ales fan les arestes del mateix. Una altra de semblant n'hi ha pera quatre aucells, però no abarçant tota l'altura del capitell, sinó sobre un rengle de fulles d'acant. Aquesta solució de desenrotllar un motiu qualsevol sobre un rengle de fulles y alguna vegada de senzills entrellaçats, es bastant reproduïda. Es de notar també la posició extremadament naturalista que tenen les fulles en alguns de l'ala ponent y de la porta exterior de l'iglesia; els entrellaçats de figures que en aquesta's veuen; y potser més interessant que cap sigui'l de l'ala de mitg-dia, que té dos rengles de fulles disposades y treballades de manera que ha de considerar-se'l com una de les solucions de trànsit del capitell corinti, al qual havia d'extendre-s ab tanta profusió per tot Catalunya durant el període gòtic.

Els abacs tenen diferents motlures completament llises o realçades ab fulles d'acant, entrellaçats, etc. Y la basa continua sent la clàssica romana, exagerant-se'l contrast del tor superior ab l'inferior, y adornant-se o no l'escocia que'ls separa.

Tal es lo més interessant que podem senyalar de la segona formació, constitutiva del romànic que'n podem dir clàssic, que després veurem haver-se format desde últims del segle XIe a principis del XIIIe.

Y passem a una altra serie d'aditaments: la crugia que dóna al pati de l'iglesia, l'ala del mitg-dia del pati anterior al claustre y grans cellers an aquesta adherits, abarcant la transició al gòtic y al ple període. Farem notar un treball més fi en els carreus, l'empleu de llinda pera obertures estretes, el de grans dovelles estretes y allargades pera remats semicirculars de portes importants, un engrandiment dels finestrals y delicadesa en les columnes portats al límit, un capritxo en les formes dels capitells que arriba a l'exageració, l'introducció de calats pera alleugerir y donar joc als finestrals, y la considerable disminució d'espessor en els murs per haver tornat a la coberta de fusta en que les jàceres se substitueixen per grans arcades, qual empena, disminuïda en lo possible per medi de la forma apuntada, se contrarresta no sols pel pes del mur contra'l qual estribem, sinó també per medi de pilastres o contraforts interiors, may exteriors.

Per últim, podriem considerar un quart període constituït per les crugies de ponent y nord del pati d'entrada, la de sobre'ls cellers y la de sol-ixent del claustre, pertanyents a una transició y ple període del renaixement, que deixarem per sa poca importància, no sense indicar que tots els elements se presenten quasi sense caràcter definit per no haver-se pogut substreure a la poderosa influència de lo primitiu; y com a incidència farem observar que la cornisa arranc de coberta, feta de tres o quatre rengles de teules, que tant reproduïda veyem en nostres construccions rurals, posada aquí, sembla una reminiscència de la línia d'arquacions que constitueixen la cornisa de l'iglesia.

J. COLL Y VILA CLARA

(Acabarà)

XALET-REFUGI D'ULL DE TER

(ESTAT DE LES OBRES)

L'adjunt gravat, tret d'una fotografia presa pel nostre consoci senyor Tristany el 23 de Setembre, pocs dies abans de donar

per acabada la present campanya, ens estalvia d'explicar l'estat actual de les obres.

Aquestes prosseguiren fins els últims dies del citat mes, en que ja's féu impossible seguir treballant. Els freds y el mal temps obligaren a la brigada d'operaris que durant dos mesos ha vingut treballant sense repòs, a abandonar aquelles altes regions, quedant sospeses les obres fins l'any vinent.

Com pot veure-s per l'expressat gravat, aquestes estan un bon troç avençades y permeten ja formar-se cabal concepte de l'estructura del xalet. Podrà aquest inaugurar-se l'any vinent, com són els nostres propòsits? Certament que no està en nosaltres poder-ho assegurar. No es que desconfiem de que al finir la primavera vinenta deixem de tenir recullits tots els cabals que presuposa la terminació de l'edifici. L'acullida entusiasta que arreu hem trobat

y la bona disposició dels nostres associats contribuint tots, a mesura de llurs forces, al bon èxit de la nostra empresa, no'ns deixen dubtar. Tenim la ferma convicció de que, malgrat lo costós de les obres, no'ns mancarà tot lo que sigui menester pera dur-les a bon terme; però estem molt lluny de tenir-la de si'l temps ens permetrà acabar-les abans de finir l'estiu vinent.

Tots sabem la curta temporada de que's pot disposar pera treballar-hi. Enguany mateix, durant el mes de Juliol, hauria sigut impossible començar les obres, puix les pluges varen succeir s'hi diàriament. A més, les freqüents tempestats, encara que passatgeres, que sovint se desenrotllen en aquelles altituds, són un obstacle que pertorba en gran manera la bona marxa de les obres. Sols en el cas d'un hivern benigne que permeti rependre aquestes tot lo més més tard a primers de Juliol, podem tenir la seguretat d'inaugurar el xalet abans d'acabar l'estiu, puix si'ls treballs de cloure la volta no han de sofrir interrupció per causa del mal temps, els que després quedin a fer podran prosseguir-se sense alternatives, y, tenint tots els materials disposats, seran relativament curts.

L'Ajuntament de Ripoll ha acordat també contribuir a la subscripció pera les obres del Xalet-refugi ab una primera entrega de cent pessetes, que més endavant procurarà ampliar.

Ab aquest motiu el senyor president d'aquell municipi posà de manifest l'utilitat que pera la comarca tindria el Xalet-refugi y el dever que tenia la vila de contribuir-hi en justa correspondència ab el CENTRE, que fou la primera societat que inicià la restauració d'aquell monastir, joyell de la nostra terra.

UNA GEOGRAFIA GENERAL DE CATALUNYA

EL conegut publicista D. Francesc Carreras y Candi, junt ab els erudits escriptors de nostra terra senyors Font y Sagué, Lluís Marian Vidal, Joan Cadevall, Francisco X. Tobella, Joaquim Botet y Sisó, Cels Gomis, Ceferí Rocafort, Emili Morera, B. Chias y Carbó, Antoni Català y Josep Ferré, ha ideat la publicació d'una *Geografia General de Catalunya*, emprenent la tasca de la seva redacció; l'acreditat establiment d'Albert Martin s'ha emprès ab entusiasme la seva edició; y al publicar-se aquestes ratlles segurament hauràn aparegut ja'ls primers quaderns d'aquesta obra, que

esperen ab ansia els nombrosos subscriptors que té ja aqueixa publicació.

Aquesta obra apareixerà per quaderns setmanals de trenta dugues planes, ab gran profusió de gravats y mapes de tots els partits judicials que componen la terra catalana, junt ab altres mapes purament històrics y geològics, formant quatre volums d'unes 500 planes cada un.

El sol anunci d'aquesta obra revela ja la seva positiva importancia y real transcendencia. La publicació d'una *Geografia General de Catalunya*, feta ab tota conciencia, era una necessitat que s'imposava satisfer, una obra que tard o aviat havia d'empendre-s. Per això ara que aquesta idea per molts, y de molts anys tinguda, es una realitat, y que'l nom del senyor Carreras y Candi y el de sos companys es una garantia de serietat y d'acert, cal sense reserves apoyar y aplaudir les seves lloables iniciatives, contribuint a que l'èxit més falaguer coroni'ls seus esforços y els seus treballs.

Cal tenir ben present la transcendencia d'aquesta publicació, avuy que ni sisquera tenim un mal Diccioniari Geogràfic de la nostra terra, y fer tota la propaganda possible pera que no hi hagi ajuntament, corporació ni entitat de nostra patria que no figuri en la llista de sos subscriptors; però cal també que aquells que s'han emprès aquesta colossal obra no defalleixin ni un moment en la seva empresa, y ab tota puntualitat y entusiasme, ben posseits de la seva missió, ens vagin donant els fruits de sos treballs y son talent, fins a tenir completada y editada aquesta *Geografia General*, que, escrita en nostra parla, ens posarà de manifest la real existencia y caracterisació de la nostra Catalunya.

No dubtem de que aixís serà; y al repetir a nostres llegidors la necessitat d'ajudar an aquesta empresa, avancem ja la nostra felicitació al senyor Carreras y Candi y als demés companys que portaran a cap la publicació d'aquesta profitosa y patriòtica obra de general cultura. — E. V.

IMATGES Y CAPELLES DE VEHINAT

(Continuació)

Carrer Més baix de Sant Pere. — En la casa núm. 20 d'aquest carrer hi ha la capella de tothom coneguda per capella de la Mare de Déu de l'Ajuda. Encara que no ho sembli, també hi entra aquest santuari en la classificació de capelles de vehinat, per la raó

senzilla de que són els seus vehins els amos d'ella: ells són els que cada dos anys, en diada assenyalada, elegeixen sos representants que han de cuidar d'ell baix la nominació de Junta d'Obra, y són ells també'ls que nomenen el capellà custodi que ha de cuidar com a tal de lo que més directament atany al culte.

S'anomena de la Mare de Déu de l'Ajuda pel motiu de venerar-s'hi en la tal iglesieta una imatge de Maria Santíssima invocada ab aquesta denominació pels seus devots, y principalment per les prenyades, que imploren sa protecció demanant-li «ajuda» en aquella hora en que han de donar a llum al fillet que ha obtingut el ser en ses entranyes.

Aquella imatge mariana té la seva historia particular, que comença per una llegenda. Es aquesta:

Una vegada una bona dòna que, com moltes altres, havia anat a buscar llenya al bosc pera alimentar la llar de casa seva, al retornar d'allí carregada ab un feix, ab tot y que no era molt gros, sentí que's cansava molt, y a l'arribar al lloc ont està avuy dia la capella de referencia se descarregà, deixà'l feix de la llenya a terra y, asseguda a una pedra, reposà del cansament que experimentava y que no li havia succehit may.

Al cap d'una estona de descansar volgué altra vegada carregar-se'l feix, però pesava massa y no tenia ella prou forces. Demanà ajuda, y després d'un acudir en tres o quatre cardadors de llana que hi havia prop del lloc, y aquests tampoc pogueren carregar an aquella dòna'l feix de llenya.

Admirats també aquells treballadors y els transeunts que s'havien escaigut passar de lo que succehia, resolgueren deslligar les cordes y desfer el feix pera veure en què consistia aquell misteri. Y, oh prodigi!, entre la llenya s'hi trobà una imatge de la Mare de Déu, que aquella dòna assegurà no haver-li ella posada, ni poder atinar com podia haver-hi pogut ser posada allí entre aquelles branques tant apretades unes ab altres ab la força dels lligams.

Refets de la sorpresa, vingué'l decidir lo que se n'havia de fer d'aquella imatge. La llenyatera volia endur-se-la a casa, pretextant que la Verge se li havia volgut entregar, però'ls vehins no s'hi conformaren, contradint aquell parer ab l'argumentació de que, d'esser com ella deya, prou hauria esperat la sobirana Senyora a que la llenya arribés a casa seva; que tota vegada que no havia sigut aixís, era que volia ser venerada precisament en el lloc on li havia plagut que fos manifestada aquella figura seva.

Prevalgué aquesta opinió, y aquells vehins col·locaren l'imatge

en el buit que feren en una paret d'aquell lloc, resguardant-la de malifetes ab una espessa reixa de ferro. Allí quedà fins que, augmentant el nombre dels vehins del carrer y, per tant, el dels devots de l'imatge, se resolgué donar-li més bella y gran estada. Y decidí aquesta resolució'l cas prodigiós que s'esdevingué.

Una dòna del vehinat molt devota de la Mare de Déu, constantment li demanava per aquella esculptura que li deslliurés de l'esclavitut un seu fill que desgraciadament havia anat a parar en mans dels moros, que'l retenien en una de ses presons. Tantes foren les pregeries d'aquella mare que la Verge Santíssima se compadí de l'afflicció en que vivia y volgué que en certa ocasió en que la seva devota més reforçava ses súpriques sobtadament comparegués a son costat son fill, mostrant com a penyora de son captiveri'ls encara no desclavats grillons de ses cadenes, y declarant que una senyora semblant an aquella imatge l'havia deslliurat y transportat a Barcelona.

Aquest fet tant meravellós decidí al vehinat del carrer Més baix de Sant Pere a aixecar un santuari a la que ab aital succés y altres que, encara que no tant portentosos, sovintejant més, se mostrava sa protectora. Fabricada la nova estada de la venerada imatge, vingué'l decorar-la ab penyores d'amor y agrahiment, ab presentalles, ornaments y joyes. Se començà a revestir ab riques teles de seda y preuades joyes d'argent, or y pedreria aquella representació de la Regina celestial, y procurant que tant de nit com de dia, constantment, fos illuminada quan menys pel llum de quatre llanties de plata que penjaven de la volta de l'iglesia.

Y aixís el fervor dels vehins augmentava cada dia més, y especialment les mares tenien en ella tanta confiança que, tenint a casa un mantell de la Mare de Déu, ja estaven segures de que a l'esdevenir l'hora del part aquest havia de ser prompte y feliç.

El fervor ab que cada devot s'esmera en tributar a la Verge l'homenatge del seu amor produeix un esperit de germanor que; ajuntant sos cors, dóna origen a la creació d'una confraria que es enriquida aviat pels prelats y pels papes, en especial Pau V, el qual concedeix als confreres entrants una indulgencia plenaria fent son ingrés ab les degudes disposicions, y a tots en general que en iguals circumstancies visitin a Maria en la diada de la seva festa principal, que's fixa al 15 d'Agost, y en altres diades solemnes an ella dedicades, conforme's pot veure en document autèntic datat a 15 de Juliol de 1609.

L'imatge venerada es esculturada en terra cuita y de data

antiquíssima, segons indicacions del P. Narcís Camós al descriure-la en sa obra *Jardín de María*, publicada per primera vegada en 1657. Està asseguda, y tota ella decorada ab pintura que, a causa de ser tant antiga, ha arribat a confondre-s en sos tons y a no distingir-se'ls colors. Sembla que'l vestit fou blau, y el mantell es de un to més pujat. Ostenta corona de reina y es molt morena de cara. No té més d'un pam y mitg d'alçada (29 cent.). Té'l bon Jesuset en el braç dret y ab l'esquer el sosté en el peu. Té la mà dreta sobre'l pit de la Mare, y ab l'esquerra sosté un pom. Va nuet. Es igualment moreno com aquella y els dos presenten una cara tant afable que en veritat atreuen al qui'ls contempla.

En 1616, per iniciativa dels obrers o administradors, se prengué informació jurídica eclesiàstica de tot quant a l'imatge's referia en relació a sa troballa y demés, així com respecte a les immunitats de que disfrutava son santuari. De la tal informació se'n dictà aute a 1.er de Març de 1616 davant del M. I. y Rdm. senyor D. Dionís Montserrat, doctor en Drets y oficial del Rdm. senyor D. Lluís Sans y Rovirola, bisbe de la ciutat, y va aixecar-ne acta ab autoritat apostòlica y reial el notari públic de Barcelona y de la Curia del Bisbat, del que també n'era vicari general, Dr. Pere Carbonell, havent comparegut els indicats administradors Francesc Vernet, mercader, Pau Melcior, passamaner, y Antoni Capdevila, fadrí aguller, ciutadans de Barcelona, y set testimonis més.

Desitjant els vehins y confreres de la Mare de Déu de l'Ajuda donar-li a l'objecte de ses devotes afeccions una més sumptuosa estada que la que ja tenia, determinaren construir-li un nou santuari, a qual fàbrica hi contribuí en bona part la Pia Unió del Santíssim Rosari que, formada pels estampadors de robes de la barriada de Sant Pere, s'havia establert en l'iglesia de Sant Francisco de Paula, però de la que se n'havia sortit per curtes dissensions tingudes ab els frares Mínims, y aixís pogué obrir-se més aviat al culte l'actual capella; de manera que l'indicada Pia Unió començà a resar-hi en ella cada dia, com continua encara, el Santíssim Rosari'l tercer diumenge del mes de Novembre de 1800.

Desde alguns anys an aquesta part el culte que se celebra en aquella capella està baix la direcció dels frares caputxins, y cal dir que segueixen celebrant-se les funcions religioses ab certa esplendidesa. Com són diverses, no les indicaré.

Té la capella, ademés de l'altar de la Verge, altres quatre; en alguns s'hi veneren bones escultures, entre les quals sobressurt una imatge del beat Joseph Oriol, digna d'especial menció per ser

probablement obra del cèlebre artista barceloní Ramon Amadeu. Per tot lo exposat, a la petita iglesieta de la Mare de Déu de l'Ajuda li escau perfectament la nominació de catedral de les capelles de vehinat.

Carrer de la Verge del Pilar. — Aquest carrer, que abans tenia'l nom d'en Cuch, té en la casa núm. 15 una capella dedicada a la Mare de Déu del Pilar. Està instalada en una de les botigues d'aquella finca, una de les principals del carrer y també una de les més antigues.

La capella es molt fàcil que passi desapercibuda pel vianant que no la sàpiga. Té una historia ben senzilla. Hi hagué a Barcelona una epidemia, y en aquell vehinat hi treballava un aragonès. Aquest, entusiasta, com tots els de la seva terra, de la que ells nomenen *la Pilarica*, colocà una estampa ab l'imatge de l'excelsa patrona d'Aragó, assegurant als vehins que si s'encomanaven an Ella no seria pas cap d'ells víctima del contagi.

Se seguí'l consell, y la tradició assegura que aquella terrible malaltia no entrà poc ni molt en el carrer d'en Cuch.

Com a penyora de l'agrahiment per tant senyalat favor, la Mare de Déu del Pilar fou declarada patrona dels vehins. Probablement se colocà una imatge en una capelleta oberta en la paret del frontis de la casa anterior a l'actual, que està senyalada ab el núm. 15, fins que, havent-se tirat a terra aquella, el propietari destinà una botiga per capella. Degué ser això per allà'l 1750, segons se pot deduir pel seu aspecte exterior.

Es la capella en sí molt reduhida y bastant baixa de sostre, compost d'una volta molt aplanada. En l'altar, qual retaule es de darrers del sigle XVIIIe, ostenta en sa part principal una imatge de Maria y son Fillet, que no tindrà gaire més de dos pams, y ab el pilar de quatre a cinc. Les imatges se presenten vestides ab robes naturals més o menys riques, segons l'epoca de l'any. Per lo mateix que es bastant esquifit, en temps dels nostres avis, en que l'esperit de germanor regnava molt més que ara en els barris, els vehins del carrer d'en Cuch, després d'haver celebrat el dia 12 d'Octubre, diada de la seva patrona, en la capelleta del carrer, el diumenge vinent s'aplegaven en l'iglesia parroquial de Sant Pere de les Puelles pera celebrar-la ab major solemnitat, ab ofici, música y sermó. Y el domer d'aquella parroquia, que exercia de rector en nom de la senyora Abadessa de les Puelles, junt ab la comunitat de preberes, cada any, en un dels dies de pregaries, pro-

cessionalment visitava aquesta capella, celebrant-hi la corresponent missa de feria. Això durà fins l'any 1835, en que deixà de pertànyer a la susdita parroquia y començà a ser incorporada a la novella de Sant Francisco de Paula, en virtut del conveni y augment de parroquies que estigué en planta desde primer d'Octubre d'aquell any.

Aleshores els vehins del carrer d'en Cuch passaren a celebrar aquella festa de la seva patrona en la nova parroquial, y continuaren aquesta pràctica fins l'any 1866 o 1867. Desde aleshores s'ha concretat el culte de la Mare de Déu del Pilar a la seva capella propia, especialment manifestat en la diada del 12 d'Octubre y en els vuit dies següents.

La manifestació més evident de la voluntat dels vehins del carrer d'en Cuch envers la capella es haver-se interessat, y haver-ho conseguit encara no fa vint anys, en canviar aquell antic nom del carrer pel de la *Virgen del Pilar*.

RAMON N. COMAS

NOTES

Concurs de ski y patinatge. — Es gran l'afició que ve mostrant-se a l'extranger per aquests esports y principalment pels concursos de ski, qual ús se va generalisant en gran manera a França, Suïssa y Italia. Actualment hi han entitats creades pera aquest sol objecte y patronats pera dits concursos que periòdicament venen celebrant-se. Del 3 al 5 de Febrer de l'any prop-venent se celebrarà un concurs internacional a Chamonix, aon se faran moltes festes ab aquest motiu y aon s'espera gran afluència de forasters; cosa molt probable, perquè allí ho saben fer, com ho demostra'l gran nombre de visitants que sempre té aquella població y xamosa vall, la qual aquest sol passat istiu s'ha vist honrada ab la presència de més de 150.000 forasters.

Mort d'un veterà. — El cèlebre guia pirenenc Lanusse ha mort a Aigues Bones als 92 anys d'edat. Era un dels guies més coneguts y afamats, havent sigut l'acompanyant obligat de totes les persones reials y altes personalitats que anaven a fer alguna important excursió pels Pireneus francesos. De caràcter atractiu y parlair, fins fa poc passejava encara ab tot orgull la seva placa de guia y feya petar garbosament el seu fuet. Durant sa llarga carrera s'havia captat grans simpaties. En pau descansí'l vell coneixedor y amic de les encontrades pirenenques.

Cotxes pera excursionistes. — Una companyia estrangera de

ferro-carrils acaba de posar en circulació uns cotxes especials pera excursiionistes que afegeixen als trens regulars. Els mentats cotxes tenen totes les comoditats possibles y estan proveïts de grans obertures que permeten poder admirar amplament els paisatges que vagin recorrent y deixant enrera'ls susdits trens, resultant aixís doblement aprofitats els viatges. Aixís es com se fomenta'l turisme, y no servint al viatger com fan moltes altres companyies que aquí sobradament coneixem y sofrim.

Bona tasca. — L'antic director del Museu d'Historia Natural de Tolosa, M. Eugène Trutat, que recentment ha obtingut, ben merescudament, la Gran Medalla del Club Alpi Francès, té una colecció de més de 15.000 clixés, quasi tots ells trets durant les seves excursions pels Pireneus. D'això se'n diu treballar y fer bona tasca.

Comparances. — L'associació excursionista alemana «Deutscher u. Oesterr. Alpen Verein» consta de 343 seccions escampades per tot l'Imperi, ab un conjunt de més de 73.000 socis; la «Svenska Turistforeningen», de Suecia, té aprop de 39.000 associats; el «Club Alpi Suís» està constituït per 53 seccions ab 8.400 socis; l'italià té 35 seccions ab 6.200 individus; y el francès està format per 46 seccions ab uns 5.500 socis. El CENTRE EXCURSIONISTA, l'entitat més important de les de sa naturalesa existent a Catalunya, té sols un miler de socis. Totes les entitats estrangeres esmentades tenen quasi per exclusiu objecte l'alpinisme en sa acceptió merament esportiva: el camp del CENTRE EXCURSIONISTA es molt més extens y variat. Donada la seva finalitat y comparant lo ab els datos més amunt expressats, ens trobem un xic endarrerits. Cal, doncs, apressar-nos y posar-nos quan menys al nivell dels Clubs Alps existents a Suïssa, França y Italia.

Conservació dels pasturatges. — Trescant per nostres valls y serralades pirenenques, molt sovint se senten planys referent a la manca o disminució de bons pasturatges, una de les riqueses montanyenques de més valua. Veus-aquí altre inconvenient de la destrucció y atterrament dels nostres boscos, qual existencia es la salvaguarda més preciosa d'aquells extensos y verdejants pasturatges que a l'istiu atrauen l'esguard del vianant montanyenc, ensems que donen profit y riquesa al nostre país. A fer propaganda en aquest sentit va directament una darrera publicació del Comte de Roquette-Buisson a propòsit dels nostres mateixos Pireneus. Cal, doncs, repoblar nostres boscos pera satisfer aquesta gran necessitat.

Cursa montanyenca. — L'any darrer cinc guies de Cauterets feren una cursa al Vignemale; distancia recorreguda, uns 58 kilòmetres; camí pèssim; altitud del cim esmentat, 3.298 metres. Ab tot, hi hagué home que féu tot el viatge d'anada y tornada ab sols 5 hores 35 minuts, estant hi'l que més 7 hores 59 minuts, no sens senyals o rastres d'alteracions fisiolò-

giques ben remarcables, que darrerament han sigut exposades a l'Academia de Medecina de la vehina República. Bona cursa.

L'arranjament de nostres montanyes. — Baix la direcció dels enginyers D. Xavier de Ferrer y D. S. Pérez Argemir començaràn ben aviat els treballs hidrogràfics y forestals de la conca del Llobregat, fent replanteig de part d'aquelles boscuries ja ben malmeses, y un camí forestal de La Pobla de Lillet a Castellar d'en Huch. Molt de desitjar es que aquests treballs avancin ràpidament, y que al venir el bon temps pera nostres montanyes s'extinguin per altres indrets y comarcades, que arreu hi ha bona feina a fer.

Refugi y camins. — A la llista dels nombrosos refugis pireneics s'ha d'afegir l'intent o projecte que hi ha per part de la Societat dels Guies de Caunterets d'aixecar un nou refugi a la regió de Culaons. També's parla de l'arranjament de diferents camins internacionals de montanya, entre ells els del port de Plan, de la Saux, del port de Barronde y el de Broto a Gavarnie. Molt convenient fóra també començar a arreglar-ne algun d'aquest Pireneu oriental que està verament intransitable.

Les duanes espanyoles. — Traduim, sense comentaris, del *Bulletin Pyrénéen*: «Les duanes espanyoles, y principalment la duana de Venasc, ha fet augmentar, desde la darrera temporada d'excursions, les vexacions de tota mena a un cert nombre de turistes francesos. Importa fer acabar lo més prompte possible aquest procedir, que equival a l'interdicció absoluta del viatger sobre 'ls macissos espanyols vehins de la frontera. Després de les queixes que'ns han pervingut, més de vint persones han hagut d'interrompre'l seu viatge y abandonar aquelles regions per massa inhospitalaries. La qüestió serà sotsmesa al pròxim Congrés de Perpinyà. A fi de completar l'enquesta, preguem als nostres colagues de les Societats pireneïstes que hagin sentit queixes del procedir de la duana espanyola o que tinguen coneixement d'incidents d'aquesta mena, que'ns enviïn ressenya detallada.»

REVISTA DE REVISTES

Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Setembre de 1907.

Publica, entre altres treballs, un article d'en Joan Bardina sobre *Les Comarques Catalanes*, advocant pera fer la demarcació legal de les comarques com una necessitat de tothom convinguda, y exposant com a medi la celebració d'un Congrés geogràfic català organitzat pels Centres excursionistes, a fi de tractar d'aquesta vital y interessantíssima qüestió. Ab el títol

de *Paremiologia comarcana* comença també la publicació d'adagis populars, que anirà seguint en els números successius.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales, Maig a Octubre de 1907.

A més de la seva corresponent Secció oficial, conté una comunicació sobre *Exploraciones arqueológicas en el cerro de's Bancalets y en la Cora Negra*, per R. P. Mariano Juan, S. J.; y les altres acostumades seccions de *Bibliografía y Crónica Científica*.

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones, Setembre de 1907.

En aquest son número 57 continua 'ls treballs *Artículos de vulgarización histórico financiera*, per C. Espejo; *Pleito de artistas*, per J. Martí y Monsó; y *Reseña de los documentos históricos inéditos existentes en los archivos eclesiástico y municipal de Dueñas*, per Amador Salas. Publica, además, un treball de Juan Agapito sobre *El Colegio de San Gregorio de Valladolid* y una làmina solta reproduint els altars de Sant Joan, del tresorer Bladelin y de Joan II de Castella, del museu de Berlín.

Revista Aragonesa, Juliol a Octubre de 1907.

Ab motiu del Centenari dels sitis de Zaragoza publica un extraordinari ab profusió de gravats, y unes interessants ressenyes dels edificis destruïts durant els sitis, dels edificis novament construïts, de les exposicions y congressos celebrats, dels monuments commemoratius, y d'unes seccions d'Historiografia y Miscelania ben importants.

Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón, Setembre-October de 1907.

Conté un treball del seu director, Santiago Vidiella, sobre *Fayón y Nonaspe*, estudiant l'història y vicissituds d'aquestes dugues poblacions aragoneses. En sa secció de *Varietades* història y descriu l'iglesia de Santa Maria de Valderrobres, acompanyant ab dos treballs de diferents gravats.

Bolletino dell'Alpinista, Agost de 1907.

Aquesta revista bimestral, portantveu de la S. A. T., publica en el primer número corresponent an aquest mes una ressenya de *La primera sortida de la Secció Audax*, descrivint l'excursió vers els cims de *Tosa y Presanella* cap a *Adamello*, desde Trento, feta per l'autor Gino Marzani y vuit companys més; altre treball sobre *Una travessia de la Tosa*, per V. Stenico; altre referent al *Cevedale-Palou della Mare-Vioz*, per Mario Scotoni; una ressenya de la travessia *Desde Val Venosta a Ponte di Legno*, per G. Larcher y Nino Bazzani; y altres, acompanyantlo profusió de gravats.

Foldrajzi Kozlemények, Setembre de 1907.

Aquest notable butlletí geogràfic de Budapest continua en aquest

número la publicació de l'important treball de Lóczy Lajos sobre *Unes exploracions a les montanyes de l'Himalaia*, a més d'altres importants articles y de les seves acostumades seccions.

Revista del Touring Club Italiano, Setembre de 1907.

Publica un treball sobre *Parusa*, de C. N. Gatti, ab motiu de la reunió general de T. C. I., acompanyant-lo profusió de gravats, que també publiquen acompanyant els altres treballs sobre *Perugia* y *Vignola*. Continua aixís mateix la publicació d'*Els més bells punts de vista d'Italia*, y conté, ademés, dugues notables seccions d'*Alpinisme* y *Espeleologia*.

La Montagne, Setembre de 1907.

L'important revista del C. A. F. publica en el seu número corresponent an aquest mes la continuació del treball *El macís de Charbonel*, per René Godefroy, y altre d'A. Reyner sobre *El Pic Lung* (Africa del Nord), tots dos acompanyats de diferents làmines pulcrament presentades. Conté, ademés, les interessants seccions de *Crònica Alpina*, *Bibliografia* y *Crònica del C. A. F.*

Hem rebut, ademés, totes les demés acostumades Revistes, de que no parlem per falta d'espai, fent sols especial menció de *La Revista Montserratina*, que publica importants datos y treballs referents an aquella tradicional montanya y històric monastir; *Boletín de la Real Sociedad Geográfica*. — *Revista de Geografia Colonial y Mercantil*, ab interessants treballs sobre colonisació y comerç, y una *Crònica geogràfica* ab noves ben importants; *La Fotografia Práctica*, las *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, *O Instituto*, de Coimbra, y demés revistes estrangeres ab les quals tenim establert el cambi. — E. V. R.

CRONICA DEL CENTRE

EXCURSIONS REALISADES DURANT L'ISTIU

A més de les que ja donàrem compte en el número anterior, hem de mencionar la realisada pels companys Antoni M.ª Romaní y Cristòfol Franginals, segons els següents itineraris:

EXCURSIONS PER LA SERRALADA DELS PORTS DE TORTOSA Y DE BESEIT. — D'Ulldecona a La Cenia y Monastir de Benifaçar. De Tortosa (Regués) al Toscà y Ullals del Moliner. De Tortosa (Regués) per Carreretes, Coll Roig (720 m.) al Caragol (1.120 m.) y Pou de la Neu, sota'l mont Caro. Pujada a la Mola del Boix (1.430 m.). De Matamoros als Clots del Mas Ca y del Bisbe, Cova Avellanes, cap a Carlares y Millés; pas de la ribereta de Feliu

(partió de les terres d'Aragó y Catalunya); pujada al Mas de l'Amat sobre'l Parrissal.

Pas de la rivereta del Prat de Rovera, y per la costa de Campflorit, prop de l'abandonat poblet de Rafel Garí, al turó dels Tres Reis (confluència de Catalunya, Aragó y Valencia). De dit punt, pels fondals de Font Santa y per la serra Pelada, al Mas Blanc (1.100 m.), turó d'en Canadé (1.393 m.), y per les Moles y el Salt a Penarroja (760 m.).

De Penarroja a Beseit. De Beseit, pel camí de Castell de Cabres, a la Ferradura; pujada a la Mola del Cuco y Coll de Costori, y baixada al Congost del Parrissal per la Canal de la Rabassa. Retorn a Beseit pel Parrissal.

De Beseit, pel camí dels Ports y pel riu Algàs (partió de Catalunya y Aragó), a la Masia de les Valls, y, voltant pels estrebs de Terranyes y de Les Foyes, al Mas Blanco, al peu de la Roca de Benet.

Petita excursió al convent y poble d'Horta.

Del Mas Blanco, pel coll d'en Membrado, a la fondalada del Mas d'en Borrell de les Eres, y pel coll de les Canals al Santuari de Sant Roc, sobre'l poble de Pauls. Del Santuari, pel camí dels Ullals de la Vall d'en Girona, al coll d'Alfara (820 m.), y baixada a dit poble (360 m.) per la serra de les Arugues y pel coll de la Creu als Reguers (Tortosa).

En un dels números següents donarem compte de diversos viatges y excursions realitzats a l'extranger per diferents socis.

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS INGRESSATS DURANT EL TERCER TRIMESTRE DE 1907

SOCIS RESIDENTS

D. Víctor Vidal y Barrera. — D. Jaume Arbós y Bigorra. — D. Joseph Castells y Puig. — D. Lluís Santasusana. — D. Joseph Lluís Vilafranca Dimas. — D. Francisco Solà Montaña. — D. Wenceslau Casado. — D. Joan Montaña y Cubells. — D. Joseph Nicolau Coll. — D. Carles Galceran Boniquet. — D. Lluís Balcells Boigas. — D. Joan Mulet y Abret. — D. Bonaventura Puigdollers y Figuerola. — D. Lluís Graupera y Castatré. — Don Enric Pernou Casanovas.

SOCIS DELEGATS

D. Manel Blanxart, a Sant Joan de les Abadesses. — D. Sebastià Garriga, a Lloret de Mar. — D. Esteve Montanyà, a Navés. — D. Joan Solé, a

Tarragona. — D. Lluís Casanovas, a Pobla de Segur. — D. Joseph Cuatrecasas, a Camprodon.

DONATIUS PERA'L MUSEU Y COLLECCIONS

De D. Cels Gomis: diferents *Mapes referents a accions de guerra*; dos exemplars dels *Goigs de Nostra Senyora de Pared Delgada*.

De D. Emili Llatas: tres positius pera la llanterna.

De D. Gabriel Castells y Raich: un manuscrit referent a folk-lore igualadí.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

De D. Cels Gomis: *Prontuario de la mayoria de caminos y veredas del Principado de Cataluña*, per D. Pere Serra y Bosch; un *Mapa d'Aragó* francès, edició sigle XVIIIe; *Butlle originale de Silvestre II pour la Seo de Urgel, Mai 1004*, fullet; *Memoria Mercantil y Científica de la empresa Navegación submarina*, fullet; *Ferrocarril de Valls á Villanueva y Geltrú y Barcelona, &*, fullet; *Anuario de la Unión Enciclopédica Española*, fullet.

De D. Emili Tarré: un exemplar de *Poesies*, segona serie, del propi donador.

Del Centre Nacionalista Republicà: un exemplar de *Catalunya a Valencia*, fullet.

De D. Aureli Capmany: dos exemplars de la cansó popular *L'Hereu Riera*.

NOVA

El 9 del darrer Setembre tingué lloc en els claustres del monastir de Sant Cugat del Vallès l'hermosa festa dels Jocs Florals celebrats en mitg d'un ambient d'art y poesia verament corprenedor. En aquesta gaya festa, en la que llegí son discurs presidencial nostre consoci'l llorejat poeta y pulcre escriptor senyor Picó y Campamar, obtingué'l premi ofert pel nostre CENTRE a la millor monografia o estudi d'aquell renomnat monastir, D. Josep de Peray, al qual felicitem desde aquestes planes.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.